

PAUL TILLICH

A HIT DINAMIKÁJA*

III. A HIT SZIMBÓLUMAI

1. A SZIMBÓLUM JELENTÉSE

Az embernek a végtelennel, a végső dolgokkal való kapcsolatát csak szimbolikus nyelven fejezhetjük ki. Ez a megállapítás több tekintetben magyarázatot igényel. Annak ellenére, hogy a szimbólum értelmével és működésével kapcsolatban a jelenkori filozófiában sokféle kutatás folyik, minden írónak, aki a „szimbólum“ fogalmát használja, meg kell magyaráznia, hogy azon mit ért.

A szimbólumoknak van a jelekkel egy jellegzetes közös vonása. Mindkettő önmagán túl valami másra utal. Az utcasarki piros jel azt jelzi, hogy a járműveknek bizonyos időközökben meg kell állniuk. A piros fény és az autók megállítása lényegében nincsenek egymással kapcsolatban, de azok mégis, amíg a folyamat tart, egymáshoz tartoznak. Ugyanez a helyzet a betűkkel, számokkal és részben a szavakkal is. Azok ugyanis önmagukon túlra utalnak a hangok és értelmezések felé. Ugyanez a helyzet a nemzeti és nemzetközi egyezményekkel, éppen úgy, mint a matematikai jelekkel. Néha az ilyen jeleket szimbólumoknak nevezik, de ez nem helyes, mert a jelek és szimbólumok közötti különbség igen lényeges. Kétségtelen, hogy a jelek a valóságban nem vesznek részt abban, amire utalnak, viszont a szimbólumok igen. Ezért a jelek helyettesíthetők a célszerűség vagy szokások érveivel, míg a szimbólumok nem.

Ez a szimbólum második jellegzetességéhez vezet: részt vesz abban, amire utal. A zászló részt vesz a nemzet hatalmában és méltóságában, amiért létezik. Ezért nem helyettesíthetők, kivéve egy történeti katasztrófa esetében, ami a nemzet valóságát, amit jelképez, megváltoztatja. A zászló elleni támadás úgy jelentkezik, mint a közösség méltósága elleni támadás. Az ilyen támadás káromlásnak minősül.

Az úrvacsora nemcsak emlékezés, hanem hitvallás is: úrasztala mellett vallunk önmagunkról, hitünkről. Jézus azt kívánja tőlünk, hogy az úrvacsorában elkötelezzük magunkat az ember tiszteletére és szeretetére.

Mi hiszünk az emberben, igent mondunk az emberre, hiszünk benne és a testvériség igazságában. Egy Atyának vagyunk gyermekei, test-

---

*Dynamics of Faith. New York, 1958, 41—54; fordította dr. Kovács Lajos.

vérek, akkor is, ha nagy térség választ el, és akkor is, ha a nyelv, a bőr színe, a gondolkodásmód húzza meg a határvonalat. Az ember sohasem lehet más, mint testvér. Mi egymásra vagyunk utalva. Egymás nélkül nem tudunk teljes értékű életet élni. Közös a sorsunk, a feladatok, melyek előttünk állanak szintén közösek. Csak együtt, testvériségben tudjuk betölteni rendeltetésünket: Isten és ember szolgálatát és Istenországát építését.

Jézus azt tanítja, hogy nem vagyunk egyedül, magunkra hagyatva, mi Isten gyermekei vagyunk. Hogy életünket nem vak erők, végzet irányítja, hanem a szeretet Istene. Ő van minden jó, igaz és szép mélyén. Es ha mindenki elhagy, és lelkünket a kereszt terhe alatt roskadozva visszük, ő akkor is velünk van.

Higgyünk Istenben, közeledjünk hozzá, szeressük őt, mert gyermekei vagyunk. Erezzük mindig a közelségét, hogy „benne élünk, mozgunk, és vagyunk“. Törekedjünk méltók lenni hozzá.

Isten a világot a hívő emberhez szabta. Ez azt jelenti, hogy tengődni lehet ebben a világban hit nélkül is, de igazán élni csak hittel lehet. A hívő ember erős, mert tudja, hogy nincs egyedül, Isten vele van. A hívő ember sohasem fél, mert nincs mitől félnie, élete és övéi élete Isten kezében van. Tudja, hogy nincs olyan vihar, amely egyszer véget ne érne és nincs olyan sötét éjszaka, amely után ne jönne a fényes nappal... A hívő ember hisz a napban akkor is, ha nem süt, és hisz a szeretetben akkor is, ha gyűlölet veszi körül. Aki hisz Istenben, annak szeretnie kell őt teljes lényével...

Az úrvacsora nem közönséges evés és ivás. A kenyér és a bor csak akkor válik úrvacsorává, ha arra lelkileg felkészülünk. (Erre figyelmeztet Pál apostol: „Vizsgálja meg az ember magát, és úgy egyék abból a kenyérből és úgy igyék abból a borból, mert aki méltatlanul eszik és iszik, ítéletet eszik és iszik magának“ 1Kor 11,28—30.)

A szimbólum harmadik jellegzetessége, hogy a valóságnak olyan magaslátát tárja fel, ami előttünk addig zárva volt. Minden művészet szimbólumokat alkot a valóság magaslatain, ami másképpen semmi módon nem érhető el. A kép és a költemény a valóság olyan elemeit hozza felszínre, amit tudományosan nem közelíthetünk meg. A művészet teremtő erejével, a valóság olyan mértékével ismertet meg, amik előttünk azok nélkül rejtve maradnának.

A szimbólum negyedik jellegzetessége, hogy nem csupán a valóságnak olyan méreteit és elemeit nyitja meg előttünk, amelyek különben megközelíthetetlenek lennének, hanem ugyanakkor olyan méreteket és elemeket nyit meg, amelyek a valóság mértékének és elemeinek megfelelőek. Egy nagy színdarab nem csupán az emberi létnek új látomását tárja fel, hanem saját lényének titkos mélységeit is felnyitja. Így képesek vagyunk felfogni azt, amit a színdarab a valóságban feltár előttünk. Vannak önmagunkban olyan erők, amelyek csak szimbólumokon keresztül válnak bennünk tudatossá, mint a dallamok és ritmusok a zenében.

A szimbólumokat nem lehet szándékosan teremteni — ez annak ötödik jellegzetessége. Azok az egyéni vagy kollektív tudatalattiból nőnek ki, és csak akkor hatnak, ha azokat lényünk tudatalatti dimenziója elfogadja. A politikai és vallásos szimbólumok csak akkor hatnak, ha azokat a csoport kollektív tudatalatti volta megteremti, vagy legalábbis elfogadja.

A szimbólum hatodik és végső jellegzetessége annak a ténynek a kö-

vetkezménye, hogy szimbólumokat feltalálni nem lehet. Azok, miként az emberi lények, növekednek és meghalnak; akkor nőnek meg, amikor a helyzet arra megérett és meghalnak, amikor a helyzet megváltozik. A „király“ szimbóluma megnövekedett a történelemnek egy sajátos helyzetében és a világ legnagyobb részén meghalt a mi korunkban. A szimbólumok nem azért nőnek, mert az emberek kíváncsiak utána, és nem halnak meg tudományos vagy gyakorlati bírálatok hatására. Meghalnak, mert többé nem képesek választ adni egy közösségben, ahol eredetileg kifejezést nyertek.

Ezek minden szimbólum jellegzetességei. Az ember kulturális alkotó tevékenységében igazi szimbólumok teremődnek. A politikai és művészeti területeket már érintettük. Ehhez adhatjuk a történelmet és első sorban a vallást, amelynek szimbólumaival különösképpen foglalkozni kell.

2. VALLÁSOS SZIMBÓLUMOK

A szimbólumok általános értelmével azért foglalkozunk, mivel a végső dolgokat csak szimbolikusan tudjuk kifejezni. Kérdezhetjük: miért nem fejezhető ki közvetlenül és határozottan? Ha a pénz, siker vagy a nemzet valakinek a végső érdeke, nem mondhatjuk-e el azt közvetlenül, szimbolikus nyelv nélkül? Nem csak azokra az esetekre vonatkozik-e ez, amikor a végső dolgoknak a neve Isten, és amikor mi a szimbólumok világában találjuk magunkat? A felelet az, hogy minden, ami számunkra feltétlen, végső érdek, istenné válik. Ha valakinek a nemzet a végső érdeke, a nemzet neve szent névvé válik és a nemzet isteni tulajdonságokat nyer, ami a nemzet lényét és tevékenységét messze túlhaladja. A nemzet akkor igazi, végső érdeké válik, de bálványimádás által. A siker, mint végső érdek, nem az adott lehetőségek természetes vágya, de készség az élet minden más értékének a feláldozására egy hatalmi erő vagy társadalmi vezetés eléréseért. A sikertelenség miatti aggodás az aggodás bálványimádási formája, az isteni ítélet miatti aggodás. A siker kegyelem, a siker hiánya végső ítélet. Ezen az úton a rendes valóságot kifejező fogalmak a végső érdek bálványimádási szimbólumaivá válnak.

A fogalmaknak ez a szimbólumokká való átalakulása a hit természetének a jellegzetessége. Az, ami az igazi végső dolog, túllép a végső valóság területén. Ezért a végtelen valóság közvetlenül és teljesen nem fejezhető ki. Vallásilag beszélve, Isten túlhaladja saját nevét. Ezért van az, hogy nevének említése könnyen félrevezetővé vagy bálványimádássá válik. Bármit is mondunk arról, ami a végső érdek, akár nevezzük Istennek, akár nem, annak szimbolikus értelmezése van. Magán túlra utal. Ugyanakkor részt vesz abban, amire utal. Semmilyen más módon nem tudja magát pontosan meghatározni.

A hit nyelve a szimbólumok nyelve. Ha a hit az volna, amiről ki-mutatjuk, hogy az nem, ilyen megállapítást nem lehetne tenni. De a hitnek, úgy értelmezve, mint a végső dolgokkal foglalkozó állapotot, a szimbólumon kívül más nyelve nincs. Amidőn ezt mondom, mindig várom a kérdést: „Csak egy szimbólum? Aki ezt kérdezi, nem értette meg se a jelek és szimbólumok közötti különbséget, se a szimbolikus nyelv erejét, ami minőségben és erősségben messze felülmúlja bármely nem-szimbolikus nyelv erejét. Soha nem szabad így szólani: „csak egy szimbólum“; inkább ezt kell mondanunk: „Nem kevesebb, mint egy szimbó-

lum“. Ennek a tudatában most már leírhatjuk a hitbeli szimbólumok különböző formáit.

A mi végső érdekünk alapvető szimbóluma Isten. A hit bármely megnyilvánulásában jelen van, még akkor is, ha a hit fogalma Isten tagadását foglalja magában. Ahol van végső érdek, Istent csak Isten nevében lehet tagadni. Egyik Isten tagadhatja a másik Istent. De a végső érdek nem tagadhatja saját jellegét, mint utolsó érdek. Ezért meghatározza, hogy mit jelent ez a szó: „Isten“. Következően az ateizmus csak a végső érdek eltávolításának a kísérletét jelentheti, hogy ne legyen érdekelve saját létezésének az értelmét illetően. A végső érdek iránti közömbösség az ateizmus egyedül elképzelhető formája. Hogy ez lehetséges-e, annak egyelőre megadhatatlannak kell maradnia.

Isten az alapvető szimbóluma annak, amit mi végső érdekek tartunk. Tehát ismét teljesen meg nem felelő ezt kérdezni: Isten hát semmi több, mint szimbólum? Mert a következő kérdésnek ennek kell lennie: szimbóluma minek? és akkor a feleletnek így kell hangzania: Isten szimbóluma Istennek. Ez azt jelenti, hogy az Isten fogalmában két elemet kell megkülönböztetni: a végsőnek az elemét, ami az azonnali tapasztalat dolga és önmagában nem szimbolikus, és a konkrét elemét, amit rendszer tapasztalatainkból merítünk és azokat szimbolikusan vonatkoztatjuk Istenre. Az az ember, akinek végső érdeke pl. egy szent va, tartalmazza a végső érdeket és a fa konkrétumát, amely a végsővel való kapcsolatát szimbólizálja. Az az ember, aki imádja Apollót, a végső iránt érdekelt, de nem elvont értelemben. Az ő végső érdekét szimbólizálja az Apolló isteni alakja. Annak az embernek, aki dicsőíti Jáhvét, az Ótestamentum istenét, egyszerre van kapcsolata a végső érdekekkel és egy konkrét képpel, ami számára végső érdek. Ez az érteleme a látszólag rejtett megállapításnak, hogy Isten annyi mint Isten szimbóluma. Ebben a minősített értelemben Isten a hitnek alapvető és egyetemes tartalma.

Nyilvánvaló, hogy Isten értelmének ilyen felfogása értelmetlenné teszi az Isten létezésével vagy nem létezésével kapcsolatos vitatkozást. Értelmetlen a végső érdek kérdésessé tétele. Isten eszményének ez az eleme önmagában biztos. Ennek az elemnek szimbolikus kifejezése a végletekig különböző az emberiség történelmében. Itt ismét értelmetlen azt kérdezni, hogy vajon annak egyik vagy másik formája, amiben a végső érdek szimbólizálódik, létezik-e? Ha a „létezés“ valamire utal, ami a valóság egészében megtalálható, egyetlen isteni lény sem létezik. Nem ez a kérdés, hanem az, hogy a hitnek megszámlálhatatlan szimbólumai közül a hit értelmezésére melyik a legalkalmasabb. Más szóval, a végsőnek melyik szimbóluma fejezi ki a végsőt bálványimádásos elem nélkül? Ez a probléma és nem az ún. „Isten létezése“, ami önmagában szavak lehetetlen egybekapcsolása.

Isten isteni alakban való szimbólizálása merész hit, bátorság és kockázatosság.

Isten a hit alapvető, de nem egyetlen szimbóluma. Mindazok a tulajdonságok, amelyeket neki tulajdonítunk: erő, hatalom, szeretet, igazságosság, a véges tapasztalatból merítenek és szimbolikusan utalnak arra, ami a végesen túl van. Ha a hit Istent mindenhatónak mondja, az emberi tapasztalat a hatalom emberi tapasztalatát használja, azért, hogy végtelen érdekének a tartalmát szimbólizálja, de nem írja le a legmagasabb lényt olyannak, mint aki azt cselekszi, ami neki tetszik. Hozzá kapcsolódik az összes többi tulajdonságokhoz, a volt, a jelen és az eljövendő összes cselekvéseihez, mindahhoz, amit az ember Istennek tulajdonít.

Ezek a mi mindennapi tapasztalatainkból merített szimbólumok, és nem tudósítások arról, amit Isten valamikor cselekedett vagy cselekedni fog a jövőben. A hit nem ilyen történetekben való hívés, hanem azoknak a szimbólumoknak az elfogadása, amelyek isteni cselekvéseken keresztül fejezik ki a végső érdeket.

A szimbólumoknak egy másik csoportja hitbeli dolgokban, eseményekben, személyekben és közösségekben, szavakban és dokumentumokban nyilvánul meg. A szent tárgyakkal egész gazdagsága a szimbólumok kincstárát alkotja. A szent dolgok nem önmagukban szentek, hanem önmagukon túlra utalnak minden szent dolog forrására, ami maga a végső érdek.

3. SZIMBÓLUMOK ÉS MÍTOSZOK

A hit szimbólumai nem jelennek meg elkülönített formában. Azok egyesülnek „istenekről szóló történetekkel“, ami a görög szónak: „Mythos“ — az értelme. Az istenek megszemélyesített alakok, emberi személyekhez hasonlatosak, nem szerint különbözve, egymástól származva, egymáshoz kapcsolódva szerelemben és küzdelemben, világot és embert teremtvé, cselekedve térben és időben. Részt vesznek az emberi nagyságban és nyomorúságban. Az alkotó és romboló munkában. Az embernek adnak műveltségi és vallásos hagyományokat és végzik azoknak szertartásait. Segítik és fenyegetik az emberi fajt, főképpen bizonyos családokat, törzseket vagy nemzeteket. Megdicsőülnek, testté válnak, szent helyeket teremtenek, szertartásokat létesítenek és kialakítanak egy kultuszt. De ők maguk a sors uralma és fenyegetése alatt állanak, ami túl van mindenben, ami létezik. Ez mitológia, ami a legmegragadóbb formájában az ősi Görögországban fejlődött ki. De ezek a jellegzetességek minden mitológiában megtalálhatók. A mitológiai istenek rendszerint nem egyenlők. Van egy rangsor, hierarchia, amelynek az élén egy uralkodó isten áll, mint Görögországban, vagy egy háromság, mint Indiában, vagy kettősség, mint Perzsiában. Vannak üdvözítő istenek, akik közvetítenek a legmagasabb istenek és az emberek között; néha részt vesznek az emberek szenvedéseiben és halálában, dacára halhatatlanságuknak. A mítoszoknak ez a világa hatalmas és idegen, mindig változó, de alapjában ugyanaz; az ember végső érdeke szimbólizálva emberi alakokban és cselekvésekben. A mítoszok hitbeli szimbólumok, egybekapcsolva isteni-emberi tulajdonságokkal rendelkező történetekkel.

A mítoszok mindig a hit megnyilvánulásai, mert a hit nyelve a szimbólum. Azokat az emberiség mindegyik nagy vallása bírálja, támadja. Ennek a bírálatnak az oka a mítoszok természetében rejlik. Anyagát a mindennapi tapasztalatokból meríti. Az istenekről szóló történeteket időbeli és helyi keretbe helyezi, habár természete az időn és helyen túlra tartozik. Mindenekelőtt az istenit emberi alakokban a végesbe állítja be, anélkül, hogy a végső dolgokkal kapcsolatos igényéről lemondana. Ez a végső igényekkel kapcsolatban elkerülhetetlenül összeütközésekhez vezet, és képes elpusztítani életet, társadalmat és öntudatot.

A bírálat mindenekelőtt visszautasítja az isteninek a megosztását. A vallások különböző típusai szerint az egymástól különböző utakon történik. Maga az egy Isten is mitológiai nyelv tárgya, és ha beszélünk róla, azt az idő és a hely keretébe helyezzük. Isten is elveszíti végességét, ha a végtelenség konkrét tartalma jelentkezik. Következésképp a mítosz bírálata a politeisztikus mitológiai elvetésével nem ér véget.

Az egyisten hit is a mítosz bírálata alá kerül. Szüksége van, ahogyan ma mondjuk, „mitológiátlanításra“. Ezt a kifejezést használják egy idő óta a Biblia történeteiben és szimbólumaiban kimutatható mítikus elemek magyarázatára — az Ó- és Újtestamentumban egyaránt —, az olyan történetekre, mint a paradicsomi tudósítás, Ádám bűnbeesése, a Vízözön, az Egyiptomból való kivonulás, a Messiás szüztől való születése, a sok csodatétel, a feltámadás és mennybemenetel. Krisztus visszajövetelének a váradalma, a világ felett való ítélete. Röviden mindazokat a történeteket, amelyek isteni-emberi cselekvéseket írnak le, mitológiainak kell tekintenünk és mitológiátlanító eljárásnak kell alávetni. Mit jelent ez a negatív és mesterséges kifejezés? Azt el kell fogadnunk és azzal egyet kell értenünk, amennyiben arra utal, hogy a szimbólumokat mint szimbólumokat, a mítoszokat mint mítoszokat kell értelmeznünk. De ez az elmélet nem fogadható el, ha a szimbólumokat és mítoszokat ki akarja iktatni. Egy ilyen kísérlet soha nem lehet eredményes, mert a szimbólum és a mítosz az emberi öntudat olyan formái, amelyek mindig jelen vannak. Az egyik mítoszt helyettesíthetjük egy másikkal, de az ember szellemi életéből a mítoszt teljesen kivonni nem lehet. Mert a mítosz a mi végső érdekünkkel kapcsolatos szimbólumok összetétele.

A mítoszt, ha mint mítoszt fogjuk fel, nem elutasítva vagy behelyettesítve, „tört mítosz“-nak nevezhetjük. A kereszténység természeténél fogva tagad minden meg nem tört mítoszt, mert előfeltételezi azt az első parancsot: a végsőnek mint végsőnek az elfogadása és mindenfajta bálványimádásnak az elutasítása. A Biblia, a hitelvek és a liturgia minden mitológiai elemét mitológiainak kell elfogadnunk, de meg kell tartanunk azokat szimbolikus formájukban, és azok tudományos magyarázatokkal nem helyettesíthetők. Mert a szimbólumok és mítoszok helyettesítése lehetetlen: azok a hit nyelvezetét alkotják.

A mítosz radikális bírálata annak a következménye, hogy a kezdetleges mitológiai szemlélet visszautasítja azt a kísérletet, hogy a mítoszt mítoszként fogja fel. Fél minden mitológiátlanítástól. Azt hiszi, hogy a „tört“ mítosz megfosztja a mítoszt annak igazságaitól és meggyőző erejétől. Azok, akik egy töretlen mitológiai világban élnek, védettnek és biztonságosnak érzik magukat. Szembeszállnak gyakran fanatizmussal, minden kísérlettel, amely megpróbálja bevezetni a bizonytalanság elemét „a mítosz megtörése által“, azáltal, hogy tudatosítani akarja annak szimbolikus jellegét. Az ilyen ellenállás pártolói a tekintélyen alapuló vallási és politikai rendszerek, hogy azáltal az ellenőrzésük alatt álló népnek, megtámadhatatlan hatalmuk birtokában, biztonságot adjanak. A mitológiátlanítással szembeni ellenállás a „literalizmus“-ban jut kifejezésre. Itt a szimbólumok és mítoszok azonnali jelentőségükben jelennek meg. Az anyag, a természetből és a történetekből véve, eredeti értelmében kerül használatba. A szimbólumnak a jellege, amely magán túl valami másra utal, figyelmen kívül van hagyva. A teremtést úgy fogja fel, mint egy mágikus cselekedetet, amely valamikor régen ment végbe. Ádám bűnbeesése egy sajátos földrajzi helyre van lokalizálva és egy emberi egyénnek van tulajdonítva. A Messiás szüztől való születése élettani fogalmazásban, a feltámadás és mennybemenetel fizikai eseményként, Krisztus második jövetele mint egy kozmikus katasztrófa van felfogva. Az ilyen literalizmusnak az előfeltétele, hogy Isten egy olyan lény, aki az időben és térben cselekszik, egy különleges helyen lakik, irányítja az események menetét, akit az események éppen úgy érintenek, mint a világ bár-

mely más teremtményét. A literalizmus megfosztja Istent, vallási nyelven szólva, méltóságától. Lebúzza arra a színvonalra, amely nem végső, hanem véges és feltételes. Végső ellentétképpen nem ésszerű bírálata a mítosznak. A hit, ha szimbólumait szósz szerint értelmezik, bálványimádássá válik. Végsőnek mond valamit, ami a valóságban nem végső. A hit, amely tudatában van szimbólumai szimbolikus felfogásának, megadja Istennek az őt megillető tiszteletet.

Meg kell különböztetnünk a literalizmus két fokozatát: a természettest és a visszahatót. A literalizmus kezdetleges állapota az, amikor a mítikus és a literális nem különböztethetők meg. Az egyének és csoportok kezdetleges időszaka abban áll, hogy képtelenek különválasztani a szimbolikus képzelet alkotásait a hittől, ami bizonyítható megfigyelés és tapasztalat által. Ez a fok önmaga iránti teljes jogot igényel. Azt nem szabad megzavarni sem egyénileg, sem csoportokként, egészen addig a pontig, amíg a kérdező elme megtöri a mitológiai látomások betű szerinti értelmezését. Ha pedig ez a pillanat bekövetkezik, két út lehetséges: Az egyik az, hogy visszahelyezi a teljes mítoszt a részleges mítosz helyére. Ez a nyilvánvalóan helyes út, habár sok ember számára lehetetlen, akik inkább elfogadják kérdéseik visszaszorítását a bizonytalanság felé, amely a mítosz megtörésével jelenik meg. Ezek kénvtelenek a literalizmus második fokozatára, az öntudat fokára emelkedni, akik tudatában vannak a kérdésnek, de azokat visszaszorítják, tudatosan vagy félig tudatosan, félig öntudatlanul. A visszaszorítás eszköze rendszerint egy elismert tekintély, szent tulajdonságokkal, mint az Egyház vagy a Biblia, amelyet az illető feltétel nélkül elfogad.

A hit szimbólumait nem lehet más szimbólumokkal, pl. művészivel helyettesíteni, és nem lehet eltávolítani a tudományos bírálat által. Állandó helyük van az emberi elmében, éppen úgy, mint amiképpen helye van a tudománynak és a művészetnek. Szimbolikus jellege az igazsága és ereje. Semmi nem tudja jobban kifejezni a mi végső érdekünket, mint a szimbólumok és mítoszok.

Még egy kérdés felmerül, és pedig az, hogy vajon a mítoszok ki tudják-e fejezni a végső érdek minden fajtáját. Pl. a keresztény teológusok azzal érvelnek, hogy a „mítosz“ szó meghagyandó a természetes mítoszoknak, amelyekben az ismétlődő természeti folyamatok, mint az évszakok, a végső érdek értelmében foghatók fel. Ezek a teológusok azt hiszik, hogy ha a világot történeti folyamatként fogjuk fel, kezdettel, történeti véggel és középponttal, mint a kereszténységben és judaizmusban, a mítosz kifejezés nem használható. Ez radikálisan lecsökkenti a területet, ahol ez a szó alkalmazható. A mítoszt nem foghatjuk fel úgy, mint a mi végső érdekünk nyelvezetét, hanem csupán mint ennek a nyelvezetnek mintegy tájszólását. De a történelem bizonyítja, hogy nem csupán természetes, hanem történelmi mítoszok is léteznek. Ha a földet úgy tekintjük, mint isteni hatalom küzdőterét, mint az ősi Perzsiában, ez történelmi mítosz. Ha a teremtés istene kiválaszt és irányít egy népet történelme folyamán, olyan cállal, amely túllép minden történelmen, ez történelmi mítosz. Ha Krisztus — egy világon túli isteni lény — megjelenik az idők teljességében, él, meghal és feltámad, ez egy történelmi mítosz. A kereszténység magasabb rendű azoknál a vallásoknál, amelyek a természetes mítoszhoz vannak kötve. De a kereszténység is a mitológiai nyelvet beszéli, mint minden más vallás. Ez egy történelmi mítosz, de mítosz; más-képpen nem lehetne a kereszténység a végső érdek kifejezője.

(Folytatása következik)

A PSZICHOANALÍZIS SZÁZADUNK NAGY SZELLEMI ÁRAMLATA

„Az embernek a legfőbb sajátossága abban áll, hogy egyfelől egyidejűleg tagja az anyagi, fizikai világnak, másfelől a lelki-szellemi mindenségnek.“

(KANT)

A világ elmegyógyászai a közelmúltban emlékeztek meg Sigmund Freud halálának félévszázados évfordulójáról, amely e dolgozat kiindulási alapjául szolgált.

Egy-egy tudományág kiemelkedő képviselőire történő visszaemlékezés nem mindig egyértelmű. Napjainkban az elmeorvoslást is utolérte az a társadalmi jelenség, amely minden eddig volt keretet és normát megkérdőjelez, mindent újraértékelni kíván. Így napjainkban nagyon sokféle képpen értékelik, átértékelik, bírálják és fogják fel Freud és az egész pszichoanalitikus iskola tevékenységét, tetteit. Ennek ellenére a pszichoanalízis, amely felfogható új ideológiaként, mítoszként, próféciaként, élet- és kultúrfilozófiaként, egyike századunk legjelentősebb szellemi áramlatainak. Hatása mélyen befolyásolta korunk irodalmát, egyes tudományágait, művészetét, valamint századunk egész gondolkozását.¹

A pszichoanalízis (lélekelemzés) lényegében egy elmélet és egy orvosi módszer az emberi lélek megismerésére, amely idővel az emberi jelenség egy elméletévé vált.

A 19. század lélektana még csak a tudat jelenségeit vizsgálta. A század végén ez már nem volt elegendő, ekkor már az emberi viselkedés, magatartás rügói érdekelték az embereket és ebbe az irányba fordultak a pszichikum kutatói is. A cselekvés mozgatóerőinek élettani magyarázatát keresték. W. Wundt állatkísérleteiben ezek viselkedését tanulmányozta. Nem ismerte fel azonban a tudattalan jelentőségét. Ezt a fogalmat a lélektanba W. James és Th. Ribot vezették be. P. Janet francia pszichológus használta először a múlt század végén az automatizált tudattalan fogalmát, amelyben már feltűnik az elfojtás és frusztráció jelensége, amelynek Freud és egyes követői (Adler) egész tevékenységüket szentelik.²

Freud munkásságának tanulmányozásához elengedhetetlen életútjának ismerete. 1856. május 6-án született a morvaországi Pribor (Freiburg) városkában, amely akkor a Habsburg-birodalomhoz tartozott. Apja családja a Rajna vidékéről származott, ősei évszázadokkal azelőtt faji üldözések miatt Litvániába menekültek, majd fokozatosan Nyugat-felé húzódva, Morvaországban telepedtek le. Apja, Jakob Freud gyapjúkereskedéssel foglalkozott. Freud első házasságából két fia, a másodikból öt leánya és két fia született. Második házasságából az első gyermeke Sigmund volt, akinek egész életére meghatározó élményt jelentett, önbizalommal töltve el, hogy ő, az elsőszülött fiú, anyja kedvence volt.